

ӘОЖ: 332.334

Утемурастов С.

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

АЙМАҚТЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНДІРІСІН ДАМУДА ЖЕРДІ ҰТЫМДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация

Мақалада жер телімдерін тиімді пайдалану, топырақ құнарлылығын арттыру, жер ресурстарының әлеуетін тиімді пайдалану бойынша мәселелер қарастырылып, Алматы облысы жерлерінің қазіргі заманғы құрылымы мен ауыл шаруашылығы жерлерінің тиімділігін арттырудың негізгі бағыттары көрсетілген.

Кілт сөздер: жер ресурстары, топырақтың құнарлылығы, аумақтардың ластануы, жер ресурстарын ұтымды пайдалану.

Кіріспе

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалануды жақсартуда бірінші кезекте аумақты ұйымдастырудың инновациялық жобаларын енгізу, ауыл шаруашылығы мәдениетін жетілдіру, ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру бойынша белгіленген технологияны сақтау, ұсынылатын ауыспалы егісті ендіру және игеру, эрозияға қарсы және басқа да табиғатты қорғау іс-шараларын жүзеге асыру маңызды. Осы бағыттардың арасында топырақтың құнарлылығын сақтау мен өнімділігін арттыру басым болып табылады. Жерді ұтымды пайдалану, топырақ құнарлылығын арттыру - маңызды міндеттердің бірі. Мемлекеттің жер ресурстары әлеуетін нарықтық экономика жағдайында тиімді пайдалану мәселелері болып жатқан реформалардың басым бағыты ретінде қарастырылуы тиіс [1].

Зерттеу материалдары мен әдістері

Жер ресурстары - маңызды ұлттық құндылығымыз, еліміздің қоғамдық байлығының және адамдардың әл-ауқатының ең негізгі көзі, экономиканың барлық салаларын дамытудың басты объектісі. Жер реформасы барлық кезеңдерінде жерді қорғау мен пайдаланудың тиімділігін арттыру, оның өндіргіш қасиеттерін сақтау мақсатына сай болуы тиіс.

Құқық қағидасы ретінде, жерді ұтымды пайдалану жер иеленушілерге, жер пайдаланушыларға және жерге меншік иелеріне жерді тиімді пайдалану бойынша талаптарды қоюдан көрінеді. Осы принциптің мазмұны жерді пайдалану мен қорғауға қойылатын жалпы талаптармен, сондай-ақ белгілі бір санаттағы жерлердің құқықтық режимінің ерекшеліктерімен анықталады. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалану кезінде бұл принцип олардың құнарлығын арттыруды, ауыл шаруашылық дақылдарының өнімділігін арттыруды, аталған жерлерді пайдалануда тиімді шаруашылық ұйымдастыруды талап етеді және бір мезгілде ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлердің тиісінше қорғалуын болжайды [3].

Нәтижелер мен талқылаулар

Талғар ауданы Алматы облысының оңтүстік бөлігінде, Іле Алатауының етегінде орналасқан және 3,8 мың шаршы метр аумақты алып жатыр. км. Аймақтың климаты ыстық жазы және суық қыста күрт континентальды. Топырақта көбінесе қараңғы каштан бар, ол оңтүстік бөлігінде қара топырақтар орналасқан. Аудан аумағында мұздықтардан жартылай шөлді аймақтарға мұздықтар ландшафтар ұсынылған. Жерді ұтымды және тиімді пайдалану - елдің және ең алдымен, ауыл шаруашылығының экономикасының табысты дамуының негізі. Жер – бұл ауыл шаруашылық өндірісінің негізі, халық

игілігінің негізгі көзі. Сондықтан, жерді тиімді пайдалану мәселелерін іске асыру – ауыл шаруашылығы өнімдерінің барлық түрлерін өндіруді ұлғайтудың маңызды шарты.

Жер тек жылжымайтын мүлік объектісі ғана емес, сонымен қатар табиғи ресурс, өндіріс құралы және кеңістіктік базис болып табылады. Осы объективті шарттардан жер қатынастарын құру және жер реформасын жүргізу бастау алады. Жер ресурстары – бұл ұлттық игіліктің әлеуеті, елдің экономикалық байлығының және адамдардың әл-ауқатының маңызды факторы [4]. Бұл жер басты өндіріс құралы болып табылатын экономиканың және ауыл шаруашылығының барлық салаларын дамытудың негізгі объектісі.

Ауыл шаруашылығы өндірісінде Алматы облысы соңғы жылдары үлкен өзгерістер болды. Олар нарықтық қатынасқа көшуге байланысты және ауыл шаруашылығын жүргізудің барлық аспектілерін (экономикалық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік) қамтиды. Аграрлық-өнеркәсіптік кешенін (АӨК) реформалау ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының дербестігін қамтамасыз етті, көпқырлы аграрлық экономиканы қалыптастыру мүмкіндігін туғызды. Алайда 90-шы жылдары басталған аграрлық реформалар табиғи-шаруашылық жүйесіндегі ауыл шаруашылығы өндірісінің барлық саласындағы ұзаққа созылған дағдарысқа әкелді. Дағдарысты жай-күй, ең алдымен, ауыл шаруашылығы өндірісінің төмендеуінен, ауыл шаруашылығы алқаптарының экологиялық жай-күйінің нашарлауынан, ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының экономикалық жағдайының нашарлауынан және ауыл халқының өмір сүру деңгейінің төмендеуінен көрінеді. Қалыптасқан жағдайда ауыл шаруашылығы өндірісінің табиғи-аумақтық кешендерге агроландшафтты пайдаланудың тиімділігі туралы толық ақпарат алу үшін жаңа ауыл шаруашылығы құрылымдарымен ықпал ету дәрежесін бағалау қажет [5].

Алматы облысы, Талғар ауданы жерлерінің қазіргі заманғы экологиялық жай-күйінің маңызды көрсеткіштерінің бірі болып антропогендік фактор және онымен байланысты теріс салдар болып табылады. Оларға: атмосфералық ауаның ластануы, радиациялық ластану, жер асты және жер үсті суларының ластануы, ауыз сумен жабдықтаудың жағдайы, топырақ жамылғысының ластануы, топырақ - өсімдік жамылғысының деградацияға ұшырауы және т.б. жатқызамыз. Жағымсыз экзодинамикалық, табиғи және антропогендік негізделген процестердің пайда болуы ауданның ландшафтар экологиялық жай-күйін бағалауға мүмкіндік береді.

Зерттеулер көрсеткендей, облыс аумағында ауыл шаруашылығы өндірісін жүргізу үшін әкімшілік шекаралары шегінде, тұрақтылықты және агроландшафттың өнімділігін, тұтастай алғанда табиғи жүйелердің орнықтылығын қамтамасыз ететін жер пайдалану құрылымының рұқсат етілген шекті экологиялық параметрлерін орнату қажет. Алматы облысында ұсақ агроқұрылымдардың ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерін, атап айтқанда, егістік жерлерін босалқы жерлерге аудару бойынша реформалар жүргізілді. Тыңайған жерлерде шалғындандыру және қайта қалпына келтіру жүзеге асырылмайды, сондықтан ол су эрозиясының, топырақтың жеңіл механикалық құрамында – дефляция сияқты келеңсіз антропогендік процестердің даму қаупін туғызады. Ауыл шаруашылығы алқаптарының қазіргі заманғы құрылымын салыстырмалы талдауы Алматы облысы агроландшафттарының теңгерімділік дәрежесін бағалауға мүмкіндік берді (1-кесте). Жердің сапалық сипаттамаларына сәйкес, республикадағы жуылған топырақ шамамен 5,0 млн. оның ішінде егістік жер- 1,0 млн. Жел эрозиясына ұшыраған топырақ 25,5 миллион гектарды алып жатыр, оның ішінде 5 94,6 мың гектар егістік жер. Республика территориясындағы топырақтың жел эрозиясы кең таралған, бірақ оның ең үлкен көрінісі карбонатты топырақ пен жеңіл механикалық құрамның топырақтарымен ұсынылған жерлерде байқалады.

Республикада елеулі аудандарда жердің химиялық және басқа заттармен және қосылыстармен ластануы, жерді өндірістік және тұтыну қалдықтарымен араластыру болып табылады. Бұл теріс әсер өнеркәсіптік кәсіпорындарға, автомобиль жолдарына, мұнай құбырларына жақын аумақтарға тән.

Алматы облысының жер санаттары, мың га

№	Жер санаттары	Жалпы ауданы	%	В том числе								а/ш алқап-тарының барлығы
				егістік		көп жыл-дық екпелер	тынай-ған жер-лер	шабын-дық	жайылым	бау-бақша/кызмет үлесі		
				барлығы	о.і. суар-малы							
1	ауыл шаруашылығы мақсатындағы жер	8 400,0	38	1 044,8	456,4	20,9	53,5	206,9	6 882,0	0,4	8 208,5	
2	елді мекендердің (қалалардың, кенттер мен ауылдық елді мекендердің) жері	832,9	4	45,9	30,7	5,2	0,2	17,8	659,5	5,6	734,2	
3	өнеркәсіп, көлік, байланыс, ғарыш қызметі, қорғаныс, ұлттық қауіпсіздік мұқтажына арналған жер және ауыл шаруашылығына арналмаған өзге де жер	304,9	1	2,6	0,4	0,9		0,2	102,4		106,1	
4	ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жері, сауықтыру мақсатындағы, рекреациялық және тарихи-мәдени мақсаттағы жер	1 078,8	5	0,1	0,1	1,4		1,8	563,1		566,4	
5	орман қорының жері	4 082,0	18	0,3	0,1	0,3	0,1	35,6	1 898,7	0,3	1 935,3	
6	су қорының жері	193,4	1					0,6	22,8		23,4	
7	босалқы жер	7 466,4	33			1,5	26,6	206,2	4 554,1	0,8	4 789,2	
	БАРЛЫҒЫ:	22 358,4	100	1 093,7	487,7	30,2	80,4	469,1	14 682,6	7,1	16 363,1	

Қорытынды

Алынған нәтижелерден көріп отырғанымыздай, антропогендік бұзылған топырақтарда тұтастай экожүйенің экологиялық жағдайына қатысты.

Ауыл шаруашылық өнімдерін дамыту үшін облыста қажетті жер ресурстары бар. Табиғи-климаттық жағдайы бойынша облыс үш ауыл шаруашылық аймақтарға бөлінеді.

Орташа таулы аймағы теңіз деңгейінен биіктігі 1100-ден 1600 м-ге дейінгі таулы жерлердің елеулі орнын алады. Табиғи жағдайлары бойынша аймақ жеміс-көкөніс өсіруге өте қолайлы. Аймақтың климаттық жағдайлары жоғары дәмді және сапалы жемістерді алуға ықпал етеді.

Төменгі таулы аймағы. Бау-бақша өнеркәсібінің аймағы. "Сөрелер" аймағы және оған іргелес тау алды жазықтық 850-1200 м теңіз деңгейінен биіктікте орналасқан. Топырақ көбінесе қара-қоңыр, таулы аймақта – қара топырақ. Жазықты-далалы суармалы аймақ. Ең жылы аудан. Топырақ - сұр топырақты, көбінесе сортаңданған, жидек дақылдары үшін қолайсыз.

Әдебиеттер

1. Дюсенбеков З.Д. Проблемы рационального использования потенциала земельных ресурсов Республики Казахстан и его охраны // Земельные ресурсы Казахстана №5 (44), - С.4-10.

2. Рассказова А. Опыт управления земельными ресурсами в зарубежных странах // Земельные ресурсы Казахстана №6 (45), 2007.- С.16-21.

3. Сейтхамзина Г.Ж. Рациональное использование и охрана сельскохозяйственных земель в рыночных условиях: методические аспекты и экономический механизм // Автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук – Алматы, -31с.

4. Дюсенбеков З.Д. Государственный земельный кадастр в Республике Казахстан (состояние ведения, проблемы) // Земельные ресурсы Казахстана №1 (16), 2003.- С.5-8.

5. Сводный аналитический отчет о состоянии и использовании земель Республики Казахстан за 2016 год. Астана.

Утемуратов С.

ПРОБЛЕМЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ ПРИ РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА РЕГИОНА

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы по рациональному использованию земли, повышение почвенного плодородия, вопросы эффективного использования потенциала земельных ресурсов, показана современная структура земель Алматинской области, основные направления повышения эффективности сельскохозяйственных земель.

Ключевые слова: земельные ресурсы, плодородие почв, загрязнение территорий, рациональное использование земельных ресурсов

Utemuratov S.

PROBLEMS OF RATIONAL USE OF LAND IN DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION OF THE REGION

Anotation

The article deals with issues of rational use of land, increasing soil fertility, efficient use of the potential of land resources, showing the modern structure of lands in the Almaty region, and the main areas for increasing the efficiency of agricultural land.